

TARIK EBU ABDULLAH

*Taklit ve
Mezhebe İntisap
Hakkında*

www.ilmvecihad.com

Eserin Adı:

**Taklit ve Mezhebe İntisap
Hakkında**

12 Ramazan 1444 / 3 Nisan 2023

Müellif:

Tarık Ebu Abdullah

Tashih:

ilimvecihat.com

Dizgi & Mizanpaj:

ilimvecihat.com

Kapak:

ilimvecihat.com

Web & İrtibat:

ilimvecihat.com

İÇİNDEKİLER

Mukaddime	5
BİRİNCİ KISIM: TAKLİT	7
Taklitin İstilahta Manası	8
Taklit İle Alakalı Bazı Hükümler	10
Birinci Hüküm: Halkta Asıl Olan taklittir ve Halk İçin Zorunludur.	10
İkinci Hüküm: Müslüman Bilmediğini Zikir Ehline Sormakla Mükelleftir.	15
Üçüncü Hüküm: Müslüman İmkânları Dâhilinde Âlim ve Müçtehit Bildiğine Ulaşmakla Mükelleftir.	20
Dördüncü Hüküm: Mukallidin Sorduğu Hüküm Kendisi İçin Hüccet Mahallindedir.	24
Beşinci Hüküm: Usul ve Furuda Taklitin Hükümü	26
İKİNCİ KISIM: TEMEZHEB	31
Temezhebin İstilahta Manası	32
Temezheb İle Alakalı Bazı Hükümler	36
Birinci Hüküm: Hakikatte Her Müslüman Mezheplidir	36
İkinci Hüküm: Temezheb Mutlak Müçtehit Hariç Her Müslüman İçin Gereklidir	39
Üçüncü Hüküm: Âmmi'nin Mezhebi Soru Sorduğu Âlimin Mezhebidir	42

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

MUKADDİME

Allah'a hamd ve Rasûlü Muhammed'e
ve ashabına salât ve selam olsun.

Taklit konusu çok yönlü ve tafsilatlı bir konudur. Bu konunun tahlili derin ve geniş bilgi istediği gibi ulemanın bahiste sözlerine de sağlam bir vukufiyet ister. Hemen şunu belirteyim ki bu risalenin gayesi bu konuyu etraflıca tahlil ve tahlis etmek değildir. Bunun için benim burada yapacağımdan çok daha fazlası lazım gelir. Bunun farkındayım. Ama son zamanlarda konuyla alakalı hem çok soru geldi ve hem de umumen konuya yönelik bir bilgi ihtiyacının olduğunu gördüm. Hususen son zamanlarda yeni bir akımın ortaya çıktığını müşahede ediyorum. Bu akımın sözcüleri “Lamezhebiyye” diye ihdas ettikleri bir fırka ismiyle Selefleri mezhepsizlik ve mutlak taklit karşıtları olarak gösteriyorlar ve bu sebepten muasır selefleri bid'at'çi olarak itibarsızlaştırmayı hedefliyorlar. Hâlbuki Seleflilik kendisi bir mezheptir ve mezheplerin ve taklidin zorunluluğunu ikrar eder. Bunu muhtasar ve öz bir surette izah etme gayesiyle bu risaleyi kaleme aldım. Dediğim gibi, bu risalede bu mevzuyu bütün yönleriyle ve tafsilatıyla konu etmem mümkün değildir. Bunun için bu risaleyi genel olarak taklidin hükmü ve muayyen bir mezhebe bağlılığın hükmü konularıyla sınırladım. Bunu yaparken de konularda çok tafsi-

lata girmemeye bilakis kısa ve anlaşılır tutmaya çalıştım ki herkese istifade mümkün olsun. Ama konunun burada zikre-değim bahislerden gayri bahisleri de vardır ve bu bahislerde ulemanın farklı tevcihleri vardır. Buna da dikkat edilsin. Doğ-rular Allah (*azze ve celle*)'nin tevfidir. Yanlışlar nefsimden ve şey-tandandır. Sahibi ve müslümanlar için faydalı olmasını niyaz ederim. Sonra, Allah (*azze ve celle*)'ye sığınarak şöyle derim:

Lügatte تَقْلِيدٌ (taklit) فَكَّلَ (kallede) fiiline masdardır ve kişinin bir şeyi bir diğerinin boynuna onu çevreleyecek surette asması manasındadır. Bunun için kolyeye فَكْلَةٌ (kilêde) denilmiştir. Ayrıca bir işi bir diğerine devretmek manasına da gelebilir. Bunun için Arab تَقَلَّدَ الْأَمْرَ (tekallede'l-emra) “iş üstlendi” der.

Taklit kelimesinin aksine temezheb kelimesi Türkçeleşme-miştir. Lügate تَمَذَّهَبَ (temezheb) تَمَذَّهَبَ (temezhebe) fiiline masdardır ve ذَهَبَ (zehebe) fiilinin تَمَفْعَلٌ (temefale) vezninde gelişidir. Temefale vezni bir şeyi edinmeye ve onu izhar etme-ye delalet eder. Bunun için temezhebe bir mezhebi edindi, ona tabi oluyor ve onu izhar ediyor manasına gelir.

Birinci Kısım:

TAKLİT

TAKLİTİN İSTILAHTA MANASI

Ulemanın örfünde taklit muhtelif tarif edilmiştir: Birçoğu takliti “Başkasının sözünü hüccetsiz kabul etmek” olarak tarif etmiştir. Bazıları da “Başkasının sözünü söylediğini neye dayandırarak söylediğini bilmeden kabul etmesidir” olarak tarif etmişlerdir. Meraki’s-Suud sahibi şöyle tarif eder: “Başkasının mezhebine iltizam etmektir... Ona asıl kıldığı delili bilmeden”¹.

Şu halde tariflerden anlaşıldığı gibi taklit bir diğ erinin sözünü delilini bilmeden ve o sözü neye göre ve nereden getirdiğini bilmeden ondan kabul etmektir. Tarifte geçen “Başkasının sözüne (قَوْلُ الْغَيْرِ)” müçtehit girdiği gibi aslında kendisi gibi mukallit olan da girmektedir. Ama hem birazdan zikredeceğim ayeti kerime ve hem de ulemanın icması sözün sahibinin zikir/ilim ehlinden olmasını gerektirir. Böylece sözün/görüşün sahibi âm mi olmayıp ancak âlim, müçtehit olduğu anlaşılır. Bunun için İbnu’l-Hâc eş-Şenkiti (*rahimehullah*) “Başkasının mezhebine iltizam etmektir” demiştir. Çünkü ancak müçtehit mezheb sahibi olur.

1. Nesru’l-Vurud Şerhu Meraki’s-Suud, 665. Daru Alemi’l-Fevaid baskısı

İşin hakikati mevcut bütün tariflerde bazı müşküleler vardır. Ancak bu muhtasar risale bunlara girmeye uygun değildir. Konuda lazım gelmeyen tafsilata girmemek ve konuyu fazla dağıtmamak için mevcut bu tariflerden intikal ederek diyebiliriz ki ıstılahta taklit “Kişinin müçtehit veya müçtehit hükmünde olanın görüşünü, delilini ve istidlalini bilmeden kabul etmesidir”.

Tarifte “kişinin” derken maksut her kişidir ister âmmi olsun ister âlim veya müçtehit olsun. “Müçtehit” ile müçtehit olmayanlar çıkar. “Veya müçtehit hükmünde olanın” derken müçtehide ulaşmaktan acizlik halinde aralarında müçtehit olmasa da en bilgili olanı tarife dâhil etmek içindir. “Görüşünü” sözüyle ise nas çıkar. Çünkü nassın bulunduğu yerde görüş olmaz. Ve “delilini ve istidlalini bilmeden” sözüyle de delili ve istidlali bilerek tabi olan çıkar.

Bu bağlamda şu önemlidir: Ulemanın ittifakıyla nassa ve icmaya uymak taklit değildir. Çünkü nass veya icma başkasının sözü/görüşü değildir, bilakis kendi zatında hüccettir. Bunun için Muhammedu'l-Emin eş-Şenkiti (*rahimehullah*) “Muzekkira”-sında şöyle demiştir: “Şunu bil ki, “kavlu'l-ğayr=başkasının sözü” ancak o kişinin içtihatına ıtlak edilir. Ama nass olanda kimsenin mezhebi ve sözü/görüşü olamaz. Çünkü ona (yani nassa) ittiba herkesin üzerine vaciptir. Bu ittibadır. Söz/görüş değildir ki taklit olsun.”²

2. Muzekkiratu Usuli'l-Fıkh, 490. Daru Aleml-i'l-Fevaid, birinci baskı h.1426

TAKLİT İLE ALAKALI BAZI HÜKÜMLER

Birinci Hüküm:

Halkta Asıl Olan taklittir ve Halk İçin Zorunludur.

İnsanlar aynı değildir. Herkes aynı idrak ve akıl gücüne sahip olmadığı gibi akli ve nakli delilleri kesp etmeye, sebr ve taksim etmeye de aynı derecede muktedir değildir. Bilakis halkta asıl olan eşyaları ve haberleri ve bunların zâtî, lâzîmî ve ârizî sıfatlarını temyiz edememeleridir. Hal bu iken halkı içtihat ile yükümlü kılmak nasıl mümkün olur? Böyle yapmak ancak halkı kudreti üstünde bir şeyle mükellef kılmak olur. İctihad şer'i delilleri anlamayı ve onlardan hüküm çıkarabilmeyi sağlayacak özel bir kudret gerektirir. Bu kudretin bir vehbi ve bir de kesbi yönü vardır. Vehbi yönü, Allah (*azze ve celle*) dilediğine dilediğini dilediği gibi verir. Kesbi yönüne gelince içtihat ehliyeti kazanabilmek için kişi uzun yıllar lugavi ve şer'i ilimler tahsil etme zorundadır. Ayrıca sahih bir içtihat için lazım gelen vakıanın doğru idrak edilmesini sağlayacak olan akli ilimler ve tecrübe de zorunludur. Herkesin bunu yapabilmesi muhakkak imkânsızdır. Bunun için herkesi içtihat ile yükümlü tutmak insanı elinde olmayan kişisel bir istidadı ve elinde olsa da çoğu insanlar için imkânsız olan ilmi bir istidadı zorunlu kılmak olur. Bu ise şüphesiz güç yetirilemeyecek bir teklifte bulunmak olur ki, bu caiz değildir.

Bunun için söz konusu içtihat melekesini edinmek ulemanın icmasıyla farzı kifayedir. Evet! Ümmette birileri muteber delilleri, delillerin sahih istismar yollarını ve fer'i hükümleri tafsili delilleriyle bilme mecburiyetindedir. Aksi takdirde ne kaza ve ne de fetva olur ve İslam topluluğu esastan bozulur ve uhrevi ve dünyevi tüm maslahatları kaybolur. Ama herkesi içtihat ile yükümlü tutmak kaldırılması mümkün olmayan bir külfet olur. Kendisini dünyevî meşguliyetlerden ilim talebene soyutlamak herkes için mümkün değildir. Bunun için her asırda ümmetin içtihat ihtiyacını karşılayabilen yeterince sayıda müçtehitlerin varlığı ile ümmet için külli maslahat hâsıl olmuştur ve içtihat külfeti muayyenden sakıt olur.

Bilakis bütün insanlarda asıl olan ilkin cahil olmalarıdır. Allah (*subhanehu ve teâlâ*) şöyle buyuruyor:

وَاللَّهُ أَخْرَجَكُمْ مِّنْ بُطُونِ أُمَّهَاتِكُمْ لَا تَعْلَمُونَ شَيْئًا وَجَعَلَ لَكُمُ السَّمْعَ
وَالْأَبْصَارَ وَالْأَفْئِدَةَ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ

“Allah sizi annelerinizin karınlarından hiçbir şey bilmediğiniz halde çıkardı. Ve size kulaklar, gözler ve kalpler verdi ki şükredesiniz.” (*en-Nahl sûresi, 78. ayet mealî*)

İnsan ancak zaman ile kulak, göz ve kalp yoluyla ilim edinecek cahillikten kurtulur. Bu süreçte, yani cahillikten marifet sahibi olmaya giden süreçte her insan muhakkak bir müddet taklit edecektir. Nerede taklit caizdir ve nerede caiz değildir, inşallah aşağıda zikredeceğim ama bütün insanlar bir taklit devresinden geçecekler ve sonra üçe ayrılarak ya içtihat ehli ya taklit ehli veya ne tam içtihat ehli ve ne de tam taklit ehli olan

üçüncü bir sınıf olurlar. Birinciler içtihat ehli ulemadır, ikinciler taklit ehli halktır ve üçüncüler ilim talebeleridir. Talebeliğindeki seviyesine göre ya içtihat ve ehline daha yakındır veya halka ve taklitle daha yakındır.

Şayet herkesi dinin her alanında taklitten men etsek onu dinin her alanında içtihat ile yükümlü tutmamız gerekir. Bu durumda herkes içtihat için lazım gelen şartlara haiz olma mecburiyetinde olur. Özetle şu vasıflar herkeste bulunuyor veya bulunma mecburiyetindedir dememiz gerekir:

Bir: Fıkhetme gücüne sahip olan bir akıla sahip olma mecburiyetindedir. Bundan ötürü de her kişiyi fıkhî bir idrak ile mükellef kılmamız gerekir.

İki: Dini adalet sahibi olma mecburiyetindedir. Herkes farzları ve onlara bağlı olan nafileleri terk etmemesi gerekir ve büyük günahlardan sakınması ve küçük günahlarda ısrar etmemesi gerekir. Buna ilaveten iyi hal sahibi olması lazım gelir. Yani ahlaki, edebi ve örfî güzellikleri muhafaza eden ve bunun zıddından sakınan birisi olma mecburiyetindedir.

Üç: Arapçaya mutkin olma mecburiyetindedir. Arap kelâmında kelimelerin ve ifade üsluplarının ne manaya geldiğini bilmek zorundadır. Bunun için sarf, nahiv, iştikak, beyan ve meani gibi lügat ilimlerinde mutkin olma mecburiyetindedir. Arapçanın ifade ve tabirdeki üsluplarını, belağî ve beyanı esrarını ihata etmesi gerekir, kelimenin ifrad halinde ve terkiib halinde ne ifade ettiğini iyice bilmesi gerekir. Aksi takdirde şer'î nasları anlaması ve neye delalet ettiklerini idrak etmesi mümkün değildir.

Dört: Kur'an ve Kur'an ilimlerini bilme mecburiyetindedir. Umumen ayetlerin tümünü ve hususen ahkâm ayetlerini bilmesi gerekir. Tefsir, nüzul sebepleri, nasih ve mensuh ve kıraat ilimleri gibi dallara da vakıf olma zorundadır.

Beş: Hadis ve hadis ilimlerini bilme mecburiyetindedir. En azından ahkâm hadislerini bilmesi gerekir. Ayrıca hadislerin derecelerini, makbul olanı merdud olandan, hüccet olanı hüccet olmayandan ayırabilecek ilme sahip olma zorundadır. Nasih ve mensuhu, Muhtelifü'l-Hadisi ve cem veya tercih yollarını bilmeli ve hadis ravilerin hallerine ve hadis imamların hadis ve ricali için söylediklerine vakıf olması zorunlu olur.

Altı: Ulemanın icmalarını ve ihtilaflarını bilme mecburiyetindedir. Bunun akabinde muhtelif görüşlerden doğruya veya racihe gidebilecek ilmi kudrete de sahip olma mecburiyetindedir.

Yedi: Fıkıh usulü bilme mecburiyetindedir. Çünkü hüküm çıkarmak için delillere vakıf olmak kâfi gelmez, delillerden istifade yollarına da vakıf olması gerekir. Şer'i lafızların mana ve hüküm delaletlerinde, delillerin kuvvet nispetlerinde, derecelerinde ve tercih kaideleri gibi usulî meselelerde itkân sahibi olması gerektiği gibi şeriatın maksatlarına, hükümlerin illetlerine ve insanların örf ve adetlerine ilişkin de ince ve geniş bir fehime sahip olma zorundadır.

Bütün bunları halk için kim şart koşmuştur? Kim böyle derse ya içtihatın ne olduğunu bilmeyen cahildir veya halkı kudreti üstünde bir şeyle mükellef kılan zalimdir.

Hayır! Halkın mükellef olduğu bilene sormaktır! Evet! Halkın bilgi sahibi olmakla mükellef olduğu ve taklit etmesi asla caiz olmadığı bazı bahisler vardır. Bunlar aşağıda inşallah gelecek. Ama bu bahislerin haricinde halk içtihatla değil zikir ehline sormakla mükelleftir. İşte bu da halkın onları taklit etmesidir.

Bunun için halkın ulemayı taklit etmesinin cevazında Mutezile ve bu bahiste onlara uyanlar hariç kimse ihtilaf etmemiştir.

İmam ibni Abdilber (*rahimehullah*) şöyle demiştir: “Ulema, âmmenin (halkın) ulemayı taklit etmesi gerektiği konusunda ve **“Bilmediğinizde zikir ehline sorun”** kavliyle âmmenin kast edildiği konusunda ihtilaf etmemiştir. Körün kibleyi tayin edemediğinde güvendiği bir kişiyi taklit etmesi gerektiğinde icma etmişlerdir. Aynı bunun gibi kulluğunu nasıl yerine getireceğini bilmeyen ve araştıramayan kişi bir âlimi taklit etme mecburiyetindedir.”³

Ebu'l-Meali el-Cuveyni (*rahimehullah*) şöyle der: “Ulemanın icmasıyla âmmiye âhad (hafi) meselelerde delilleri araştırıp incelemesi vacip değildir. Çünkü bu ancak içtihat ehliyetine sahip olan için mümkündür. Eğer herkesi içtihat ehliyetine ulaştırmakla mükellef kılsak insanlar geçim kaynaklarından kesilir.”⁴

3. Camiu Beyani'l-İlmi Ve Fadlihi, 2/230. Daru'bni-Hazm, birinci baskı h.1424

4. Et-Telhis, 3/462,463. Darul'l-Beşairi'l-İslamiyye baskısı h.1417

Ve ibni Kudame (*rahimehullah*) şöyle der: “Furu’da taklitle gelince icma ile caizdir.”⁵

Ve İmam ibni Teymiyye (*rahimehullah*) şöyle der: “Ümmetin cumhuruna göre içtihat genel itibariyle caizdir, taklitte genel itibariyle caizdir. Takliti haram kılarak içtihatı herkese vacip kılmadıkları gibi takliti herkese vacip kılarak içtihatı da haram kılmazlar. İctihata kadir olana içtihata cevaz verirler ve içtihat-tan aciz olana taklitle cevaz verirler.”⁶

İkinci Hüküm:

Müslüman bilmediğini zikir ehline sormakla mükelleftir.

Allah (*subhanehu ve teâlâ*) şöyle buyuruyor:

فَاسْأَلُوا أَهْلَ الذِّكْرِ إِنْ كُنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ

“Eğer bilmiyorsanız zikir ehline sorun.” (*en-Nahl sûresi, 43. ayet meali*)

Bu ayeti kerimede birkaç mesele vardır:

Birinci Mesele: Allah (*subhanehu ve teâlâ*) bu ayeti kerimede sual etmeyi emretmiştir. Sual emri “eğer bilmiyorsanız” takdirinde mahzuf şarta cevaptır. Yani her ne zaman ve herhangi bir konuda sizde bir bilgisizlik vaki olursa o zaman bunu zikir ehlinden sorun. Bu ilahi bir emirdir.

5. Ravdatu'n-Nazır, 2/382. Mektebetu'l-Mekkiyye, birinci baskı h.1419

6. Mecmuu'l-Fetava, 20/203,204. Daru'l-Vefa, üçüncü baskı h.1426

فَأَسْأَلُوا (sorun) emri âmîdir. Bu herkesin ister âmî olsun ister âlim olsun bilmediğini bilenden sual etmesinin farzîyetini gerektirir. Çünkü **إِنْ كُنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ** (sizler bilmediğiniz zaman) “sizler” herkese şamildir. Mevcut muhtelif görüşlerin içerisinde racih olan budur. Nitekim sahabenin fakihleri, tabiin ve onlardan sonra imamlarımız birbirilerini ilme ulaşamadıkları konularda taklit etmişlerdir. Ebu Bekir (*radiyallahu anhu*)’nun ve ibni Mesud (*radiyallahu anhu*)’nun Ömer (*radiyallahu anhu*)’nun görüşüyle amel ettikleri sabittir. Ve Mesruk (*rahimehullah*) “Rasûlullah (*sallallahu aleyhi ve sellem*)’in ashabından şu altısı insanlara fetva verdi. İbni Mesud, Ömer bin Hattab, Ali, Zeyd bin Sabit, Ubey bin Kab ve Ebu Musa. Ve ilk üçü diğer üçü için görüşlerinden vazgeçerlerdi” demiştir. Yani her biri diğerini görüşünde taklit ederdi.

Dolayısıyla hem ayetin âm delaleti ve hem sahabenin ve seleften imamlarımızın ameli bu hususta âmî ile âlim ve muçtehit arasında fark olmadığına delildir. Her kim bir şeyi bilmiyorsa onu bilenden sual etmesi vaciptir.

İkinci Mesele: Ayette zikir ehlinde maksut ulemadır.

İmam ibni Abdilber (*rahimehullah*)’ın dediği gibi: “Ulema, âmmenin ulemayı taklit etmesi gerektiği konusunda ve “**sizler bilmediğinizde zikir ehline sorun**” kavliyle âmmenin kast edildiği konusunda ihtilaf etmemiştir.”⁷ Yani ayeti kerimedeki “**sizler**”in âmmenin olduğu ve âmmenin sorarak taklit ettiği “**zikir ehlinin**” ulema olduğun da ihtilaf etmemişlerdir.

7. Camiu Beyani'l-İlmi Ve Fadlihi, 2/230. Daru'bni-Hazm, birinci baskı h.1424

Ve ibni Kudame (*rahimehullah*) “Allah-u Teâlâ “sizler bilmediği-
nizde zikir ehline sorun” kavlinde ulemaya sormayı emret-
miştir” der.⁸

Üçüncü Mesele: Allah (*subhanehu ve teâlâ*) ayeti kerimede bilme-
yeni bilene sormakla mükellef kılmıştır. Kendisinden daha
cahil olana veya kendisine bilgide müsavi olana değil. Bunun
için âmmi olan kendisi gibi âmmi olandan fetva sorması caiz
değildir. Ancak fetva ehline ulaşması mümkün olmadığı du-
rumlarda kendisi gibi âmmi olanın içtihat ehli ulemadan nak-
lettiğini taklit etmesi zorunlu olarak caiz olur. Buna Mera-
ki’s-Suud sahibi şu sözleriyle işaret eder: “Cahili’l-Usul fetva
verebilir yalnız ... Eksiksiz naklettiğinde. (Bu durumda) tabi
ol (ona).”⁹ Cahili’l-Usul’dan kasıt mevzuda görüşün dayandı-
ğı delilleri bilmeyen ve bunlara müstenit hükmü istinbat ede-
meyen âmmidir.

Dördüncü Mesele: Ayeti kerimede “eğer bilmiyorsanız zi-
kir ehline sorun” olarak gelen şart ve cevap Allah (*subhanehu ve
teâlâ*)’nın insanın bilmemesine, yani cehaletine cevaz verdiği-
ne delildir. Zira burada şart ve cevaptan gaye bilginin yokluğunu
paylamak değil bilakis bilgisizliğin varlığı mümkün olduğu
için böyle bir durum vaki olduğunda yapılması gerekeni irşat
etmektir. Bunun için bu ayeti kerime Allah (*subhanehu ve teâlâ*)’nın
cehaleti umumen kabul ettiğine delalet ediyor demek müm-
kün olurdu eğer başka deliller ilahi iradenin her cehaleti değil
bilakis cehaletin sadece bazısını kabul ettiğini ispat etmemiş
olsalardı. Allah (*subhanehu ve teâlâ*) şöyle buyuruyor:

8. Ravdatu'n-Nazır, 2/383. El-Mektebetu'l-Mekkiyye, birinci baskı h.1419

9. Nesru'l-Vurud Şerhu Meraki's-Suud, 648. Daru Alemi'l-Fevaid baskısı

يَا أَيُّهَا النَّاسُ اعْبُدُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُمْ وَالَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ.
الَّذِي جَعَلَ لَكُمْ الْأَرْضَ فِرَاشًا وَالسَّمَاءَ بِنَاءً وَأَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً
فَأَخْرَجَ بِهِ مِنَ الثَّمَرَاتِ رِزْقًا لَكُمْ فَلَا تَجْعَلُوا لِلَّهِ أَنْدَادًا وَأَنْتُمْ تَعْلَمُونَ

“Ey insanlar Rabbinize ibadet edin! O ki sizi ve sizden evvelkileri yarattı. Böylece korunur muttakilerden olasınız. O ki yeri sizin için bir döşek, göğü de bir bina yaptı. Gökten su indirdi, onunla size rızık olarak çeşitli ürünler çıkardı. Öyleyse siz de bunu bildiğiniz halde Allah'a eşler koşmayın.” (el-Bakara sûresi, 22-23. ayetler meali)

وَهُوَ الَّذِي فِي السَّمَاءِ إِلَهٌ وَفِي الْأَرْضِ إِلَهٌ وَهُوَ الْحَكِيمُ الْعَلِيمُ. وَتَبَارَكَ
الَّذِي لَهُ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا وَعِنْدَهُ عِلْمُ السَّاعَةِ وَإِلَيْهِ
تُرْجَعُونَ. وَلَا يَمْلِكُ الَّذِينَ يَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ الشَّفَاعَةَ إِلَّا مَنْ شَهِدَ بِالْحَقِّ
وَهُمْ يَعْلَمُونَ.

“Gökte ilah da yerde ilah da O’dur. O el-Hakîm ve el-Alîmdir. Göklerin, yerin ve her ikisi arasındakilerin hükümranlığı Kendisine ait olan Allah’ın şanı yücedir. Kıyamet saatinin bilgisi de yalnız O’nun yanındadır. Siz sadece O’na döndürüleceksiniz. Onların Allah’ı bırakıp da ibadet ettikleri şefaathahibi değildir. Ancak bilerek hakka şahitlik edenler şefaatedebilir.” (ez-Zuhruf sûresi, 84-86. ayetler meali)

فَاعْلَمْ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ

“Bil ki Allah’tan başka ilah yoktur.” (Muhammed sûresi, 19. ayet meali)

Bu ayetler ve bu manada gelen başka nasslar Allah (*subhanehu ve teâlâ*)’nın cehaleti mutlak değil bilakis belirli durumlarda kabul ettiğine delildir. Cehaleti kabul etmediği konular tevhididir ve ihtimalsiz ve açık beyan ettiği hükümlerdir. İlkinde, yani tevhidinde ancak akıl sahibi olmayan ve teklif yaşına girmemiş olan mazeretlidir ve ikincisinde buna ilaveten yeni Müslüman olmuş veya ilme ulaşma imkânına sahip olmayan da mazeretlidir.

El-Keseni (*rahimehullah*) şöyle der: “Ebu Yusuf Ebu Hanife (*rahimehullah*)’tan şu sözü rivayet etmiştir: “Ebu Hanife (*radiyallahu anhu*) şöyle derdi: “Yaratıcısını bilmemekte kimse mazeretli değildir. Yaratılıştan gökleri ve yeri, kendisini ve diğer mahlûkatı gördüğü (bildiği) için herkese Rabb (*subhanehu ve teâlâ*)’yı bilmek ve O’nu tevhid etmek vaciptir.”¹⁰

Ve İmam ibni Cerir et-Taberi (*rahimehullah*) şöyle der: “Allah’ın dininin şu konusunda teklif ehlerinden olanın cehaleti caiz değildir. Çünkü bu konuda muhtelif delillerin hepsi aynı şeye delalet eder ve bu konu duyular için kapalı değil bilakis açık ve vazıhtır. Bu konu Allah-u Teâlâ’nın tevhidi, isim ve sıfatları ve adaletidir. Zira akli sahih olan ve ehliyetine mani olacak arızalardan da selim olan her mükellef asla ona Rabbi (*azze ve celle*)’yi gösterecek ve bunun doğruluğunu ona izah edecek delilden ve apaçık burhandan hali olmayacaktır. Bunun için Allah-u Teâlâ bu vasıfta olanların Kendisini bilmemelerini mazeret olarak kabul etmez.”¹¹

10. El-Bedeiu’s-Senai, 15/411

11. Et-Tebşuru Fi Mealimi’d-Din, 116,117. Daru’l-Asime baskısı

Üçüncü Hüküm:

Müslüman imkânları dâhilinde âlim ve müçtehit bildiğine ulaşmakla mükelleftir.

Halktan olan Müslüman mutlak olarak içtihadattan muaf değildir. Bilakis bir tür içtihadla âmmi de mükelleftir. Bu da ilim ve takva sahibi âlime ulaşmak için içtihad etmesidir (yani çaba sarf etmesidir). Halkın herkesten fetva sorması caiz değildir. Bilakis zannı o âlimin hakka isabet edeceğinde galip gelinceye dek onu soruşturması ve ancak bundan sonra ondan fetva sorması caizdir.

Ebu'l-Meali el-Cuveyni (*rahimehullah*) şöyle diyor: “Mutezileye göre âmmiye hiçbir surette içtihad vacip değildir. Böylece icmayı bozmaya cüret etmişlerdir. Hâlbuki kişi yaşadığı bir hâdisede herhangi bir kimseden fetva sorma genişliğine ümmetin icmasıyla sahip değildir. İctihad emrini umumen nefyetmek fetva verenin halini araştırmadan ve incelemeden ondan fetva sormanın cevazı manasına gelir ki bu durum insanı ittifaka karşı gelme tehlikesine sokar. Bu dediklerimizden âmmiye bir çeşit içtihadın vacip olduğu anlaşıldı. Bu halde bu içtihadın miktarını izah etmek lazımdır. Miktarı güvenilir kişilerden fetva soracağı âlimin içtihad mertebesinde olduğuna şüphe duymayınca kadar sormak, öğrenmektir. Bundan sonra ondan fetva sorması caizdir.”¹²

İmam Hatib el-Bağdadi (*rahimehullah*) şöyle der: “Âmmiye farz olan içtihad ehlerinden birini taklit etmesidir. Ebu Ali et-Taberi şöyle dedi: “Âlime ittiba etmesi iki şartla farzdır: Âlimin isa-

12. Et-Telhis, 3/463,464. Darul'l-Beşairi'l-İslamiyye baskısı h.1417

bet etmesi ve nassa muhalefet etmemesi.”¹³

Dolayısıyla halktan bir Müslüman mümkün olduğu kadar Kitap ve Sünnet’e ittibasıyla maruf ve muteber olan bir âlime ulaşmakla mükelleftir. Fetva soracağı âlimde soruşturması gerektiği şey üçtür: Dini, ilmi ve takvası. Çünkü ancak bu üçünün toplandığı kişiye güvenilir.

Bir. “Dini”: Dini derken maksut dini adaletidir. Ulaşılması mümkünse bâtını dini adaleti bilinmelidir değilse zahiri dini adaletini bilmek yeterlidir. “Nedir bâtını ve zahiri adalet?” sorusuna cevap şudur: Zahiri adalet kendisinden bir fiske malum olmamasıdır. Bâtını adalet fiske sahibi olmadığı malum olmasıdır. Aslen fetva sorulacak âlimde bâtını adalet sahibi olması aranır ancak mümkün değilse ulema zahiri adaletle de yetinmişlerdir.

İki. “İlmi”: İlimden maksut içtihat ilmidir. İctihad ehli olmayanlara fetva vermek değil ancak içtihad ehli olan ulemadan itkan ettiğini nakletmek caizdir. İctihad için özetle lazım gelenlere yukarıda işaret etmişim.

Üç. “Takvası”: Takvadan maksut şüphelerden kaçınması, olmaması gereken durumlara düşmemek için mubahlardan kaçınması, cedelleşmemesi ve ihtilafli meselelere rağbeti olmaması, kendisine vazife olmayan konulara girmemesi gibi şeylerdir.

13. El-Fakihu Ve'l-Mutefakkih, 1/412. Daru'bni'l-Cevzi baskısı h.1417

Şeyh Muhammedu'l-Emin eş-Şenkiti (*rahimehullah*) şöyle der: “İlim, din ve takva sahibi olmakla meşhur olmayanın fetva vermesi caiz değildir. Bir Müslüman’ın bir âlimden onun ilim, din ve takva sahibi olduğuna kati olarak veya zannı galiple kanaat getirmezse fetva sorması caiz değildir. Eğer sormuşsa onun fetvasıyla amel etmesi caiz değildir.”¹⁴

Mesele: Halktan bir Müslüman fetvaya ehil olan âlimi nasıl soruşturacak, ona nasıl malum olacak?

İmam ibni Kudame el-Makdisi (*rahimehullah*) şöyle diyor: “Âmmi sadece zannı galiple içtihat ehlinden gördüğü kişiden fetva sorabilir. Zannı galibi belirli ulemanın onun fetva makamında olduğuna şahitlik etmeleriyle ve insanların ondan ilim almalarıyla ve dini ve takvasıyla malum olmasıyla veya bir adilin ondan haber vermesiyle hâsıl olur.”¹⁵

Mesele: Halktan Müslüman sadece içtihat en üstün zannettiğinden veya sadece muayyen müçtehitlerden mi fetva sorabilir?

İlkinde gelince ulema bahiste çok konuşmuş ve ihtilaf etmişlerdir ancak racih olan Şeyh eş-Şenkiti (*rahimehullah*)’ın dediği gibi “âmmi sadece zannına fetva ehlinden olduğu galip gelen den fetva sorması caizdir. Ve eğer beldesinde müçtehitler varsa aralarından dilediğine sorabilir. Aralarında en âlime müracaat etmesi lazım değildir. Çünkü mefduldan (yani daha düşük olandan) sual etmesi caizdir.”¹⁶ Ve Meraki’s-Suud şerhinde

14. Nesru'l-Vurud Şerhu Meraki's-Suud, 668. Daru Aleml-i-Fevaid baskısı

15. Ravdatu'n-Nazır, 2/384. El-Mektebetu'l-Mekkiye, birinci baskı h.1419

16. Muzekkiratu Usuli'l-Fıkh, 491. Daru Aleml-i-Fevaid, birinci baskı h.1426

şöyle der: “Derim ki: Âmmi ilmîne ve dinine güvendiği âlimi taklit etmesine mutlak surette cevaz verilir. Bu konuda bir me-nin delili yoktur.”¹⁷ Bilakis içtihat ehli ulema arasında mefdulun taklit edilmesi cumhura göre caizdir ve sahabeden (*radiyallahu anhum*)’dan da sabittir.

Bahiste hulasa olarak şöyle diyebiliriz: Âmminin ilimde, dinde ve takvada en üstün zannettiği âlime ulaşmaya çalışması ve ondan fetva sorması muhakkak en doğru olanıdır ancak şart değildir. Bilakis içtihat ehli olarak gördüğü her âlimden fetva sorması caizdir.

İkinci meseleyi, muayyen müçtehitleri taklit etmesi gerekir mi gerekmez mi konusunu bu risalenin ikinci kısmında te-mezhep (mezhep edinme) konusunda ayrıntılı ele alacağım inşallah.

Mesele: Taklit edilecek müçtehidin hayatta olması şart mıdır?

Cumhur ulemaya göre taklit edilen müçtehit hayatta olması şart değildir. İmam eş-Şafii (*rahimehullah*)’tan nakledildiğine göre “Mezhebler erbabının ölmesiyle ölmez”.¹⁸ Yani görüş sahibinin görüşü kendisiyle beraber ölmez. Bilakis sahabeden beri ulema vefat etmiş müçtehitlerin görüşlerini taklit etmişlerdir. Ancak geçmiş fetvayı teşekkül eden etkili vasıflar hali hazırda değişmiş ise ancak asrın müçtehitleri fetvanın hazır zamanda geçerliliğine karar vermeleriyle takliti caiz olur.

17. Nesru'l-Vurud Şerhu Meraki's-Suud, 681. Daru Aleml-i-Fevaid baskısı

18. Bahru'l-Muhit 3/205. Daru'l-Kutubi'L-İlmiyye baskısı h.1421

Dördüncü hüküm:

Mukallidin sorduğu hüküm kendisi için hüccet mahallindedir.

Mukallid kendisi delili bilmediği ve ona ulaşamadığından dolayı sorduğu müçtehidin hükmü onun için delil mertebesinde olur. Bunu İbnu'l-Hac (*rahimehullah*) takliti tarif ederken şöyle ifade etmiştir: (Taklit) “başkasının mezhebine iltizam etmektir ... Ona asıl kıldığı delili bilmeden”.

Çünkü muayyen meselede hâs delili bilmediği gibi ona ulaşma durumunda da değildir. Zorunlu olarak müçtehide sual etme mecburiyetindedir. Bu durumda müçtehidin hükme asıl kıldığı onu taklit eden için de asıl olur.

Mesele: Mukallid için sorduğu müçtehidin hükmü delildir dedik. Şu halde müçtehitler bir konuda ihtilaf ettikleri zaman âmmi hangisini taklit edecek?

Yukarıda zikri geçtiği gibi âmmi zikir ehline sormakla mükelleftir. Ayrıca dinen, ilmen ve takvasıyla en üstün zannettiği âlime ulaşmakta içtihat etmekle mükelleftir. Bundan sonra içtihat ehlinden olduğunu kanaat getirdiği her âlimin nassa muhalefet etmediği sürece görüşünü taklit etmekte muhayyerdir. İhtiyar salahiyeti içtihatından varit olur. Heva ve hevesinden değil.

Mesele: Müçtehitlerin muhtelif görüşleri birbirine zıt olduğu zaman âmmi zıt görüşlerden istediğini taklit etmekte muhayyer midir?

Cumhur ulemaya göre muhayyerdır. İmam Hatib el-Bağdadi (*rahimehullah*) “muhtelif görüşler birbirine münafı olduğu için mukallidin cem etmesi mümkün olmadığı zaman, mesela biri mubah ve helal diyor diğeri haram diyor” başlığı altında ulemanın ihtilafını zikrettikten sonra şöyle der: “Fetvalardan istediğini alır. Bu sahih olan görüştür. Çünkü içtihat ehlinde değildir. Bilakis kendisine vacip olan güvenilir bir âlimin sözüne başvurmadır. Ve böyle yapmıştır. Dolayısıyla bu onun için yeterlidir.”¹⁹

Ancak meselede kendi senediyle Ez-Zubeyr ibnu Ahmed ez-Zubeyri (*rahimehullah*)’tan şöyle bir görüş de nakletmektedir: “Bir âmmiye iki kişi muhtelif fetva verse taklit etmesi caiz olur mu diye sorulsa şöyle cevap verilir: “Bunda iki vecih vardır: Eğer âmmi akli geniş ve fehmi tam ise o zaman ihtilaf edenlere mezheplerini (yani istidlallerini) ve hüccetlerini sormalıdır ve kendisine göre racih olanı almalıdır. Ama akli bundan noksan ise ve fehmi tam değilse o zaman ikisinden kendisine göre daha üstün olanı taklit edebilir.”²⁰ Bu tafsil güzeldir. Akli geniş ve fehmi tam ile kast ettiği ilim talebesi âmmilerdir. Ama delili ve istidlali anlamayan âmmi dinen, ilmen ve takvasıyla daha üstün gördüğü âlimi görüşünde taklit eder. Allahu A’lem.

19. El-Fakihu Ve'l-Mutefakkıh, 2/432. Daru’bni’l-Cevzi baskısı h.1417

20. El-Fakihu Ve'l-Mutefakkıh, 2/432. Daru’bni’l-Cevzi baskısı h.1417

Beşinci Hüküm:

Usul ve furuda taklitin hükmü

Yukarıda zikri geçtiği gibi taklitin cevazı mutlak değildir. Bilakis akıl sahibi yetişkin için iki cins ilmin idraki zorunludur ve başkasını bu ilimlerde taklit etmesi caiz değildir. Biri akli istidlal ile idraki zorunlu olandır. Ve diğeri sırf işitmeye idraki zorunlu olandır. Bunlar haricinde ilimlerde nazar ve içtihatı ihtiyaç vardır. Bundan ötürü içtihattan aciz olana bu tür ilimlerde taklit caiz olur.

İmam ibni Cerir et-Taberi (*rahimehullah*) şöyle diyor: “Bilin ki, Allah size rahmet etsin, din ve dünya işlerinden mahlûkata malum olan her şey şu iki mananın dışına çıkmaz: Ya duyularıyla doğrudan kendisine malum olanlardır veya duyuların idrak ettikleriyle istidlal ederek kendisine malum olanlardır. Sonra Allah’ın kullarını imtihan ettiği bütün din işleri de şu iki mananın dışına çıkmaz: Biri Allah’ın tevhidi ve adaletidir. Ve diğeri mahlûkatı için teşri ettiği şeriatlardır. Helaller, haramlar, yargılar ve hükümlerdir. Tevhidi ve adaletine gelince hakikati duyuların idrak ettikleriyle istidlal ederek idrak edilir. Şeriatlarına gelince bazısı sırf işitmekle idrak edilir ve bazısı işitme duyusunun idrak ettiğiyle istidlal ederek idrak edilir.”²¹

Yani Allah (*azze ve celle*)’nin tevhidi ancak istidlal ile malum olur. Bu da iki kısımdır. Akli ve şer’i istidlal. Akli istidlalden maksat kişinin yoktan var edeni ve varlığı tedbir ve idame edeni akli nazar ile bilmesidir. Bu her akıl sahibi için idraki zorunludur. Bunun için bu hususta cehalet mazeret değildir ve

21. Et-Tebşiru Fi Mealimi’l-Din, 112,113. Daru’l-Asıme baskısı

başkasını taklit etmek caiz değildir. Yoktan var etmek ve varlığı tedbir ve idame etmek için lazım gelen sıfatları da aklen idrak etme mecburiyetindedir. Bunlar hayat sahibi olması, ilim sahibi olması, tek olması ve kudret sahibi olması gibi yoktan var eden sonra var ettiğini tedbir ve idame eden zat için zorunlu sıfatlardır. Zira var etmek için aklen hakiki diri olma mecburiyetindedir. Nasıl var edeceğini ve var ettiğini nasıl tedbir edeceğini bilmesi için aklen ilim sahibi olma mecburiyetindedir. Bunları yapabilmek ve var ettiğini idame edebilmek için aklen kudret sahibi olma mecburiyetindedir. Var ettiklerini yerleştirdiği düzenin ifsat olmaması ve daim olabilmesi için aklen tek olma mecburiyetindedir. Şayet birden fazla olsaydı veya ortakları olmuş olsaydı düzen bozulurdu. Bunlar hepsi aklen zorunlu istidlallerdir. Ama var edenin bilhusus isimleri ve tafsili sıfatları ve tevhidin tafsili ve teferruatı nedir? Bu ancak şer'i istidlal ile malum olur. Yani ancak Kur'an ve Sünnet'le malum olur. Bunda aklın istiklali yoktur.

Allah (*azze ve celle*)'nin şeriatı da ancak şer'i istidlal, yani Kur'an ve Sünnet ile malum olur. Bunda aklın istiklali yoktur. Yani akıl bu konularda nakle tabidir. Bu yukarıda geçtiği gibi tevhidin tafsilatında böyledir ve buna ilaveten umumen şer'i ahkâm da böyledir.

Şer'i istidlal ile malum olan yine iki kısımdır. Sırf işiterek malum olanlar. Bunlar ulemanın dinde zarureten malum olanlar diye ıstılah ettikleri konulardır. Bu konularda taklit caiz değildir. Ve böyle olmayan, yani delilinde ittifak edilmiş ve(ya) delaletinde ihtilaf edilmiş konular. Bunlar nazar ve içtihatı muhtaç olduğu için taklit caizdir.

İmam Hatib el-Bağdadi (*rahimehullah*) şöyle diyor: “Hükümler iki kısımdır: Akli ve şeri. Akli olana gelince onda taklit caiz değildir. Es-Sâni’ (yani yapan) Teâlâ’yı ve sıfatlarını bilmek ve Rasûlullah (*sallallahu aleyhi ve sellem*)’i ve doğruluğunu bilmek gibi... Abdullah (ibni Mesud) şöyle demiştir: “Kişi dininde diğer bir kişiyi asla taklit etmesin. O iman ederse o da iman eder. İnkâr ederse o da inkâr eder.” Ben derim ki: Çünkü asılları bilmenin yolu akıldır. Ve akılda bütün insanlar aynıdır. Bunun için asıllarda taklitin manası yoktur. Ama şer’i hükümlere gelince onlar da iki kısımdır: Bir kısmı dinde zarureten bilinenlerdir. Beş vakit namaz, zekât, Ramazan orucu, hac, zinanın ve içkinin haramlığı ve buna benzer hükümler. Bu kısım hükümlerde taklit caiz değildir. Çünkü insanlar bunları idrak etmekte ve bilmekte eşittir. Bunun için bunlarda taklitin manası yoktur. İkinci kısım şer’i hükümlere gelince bunlar ancak nazar ve istidlal ile bilinmesi mümkündür. İbadetlerin furuatı, muamele, nikâh ve buna benzer diğer hükümler. Bunlarda taklit caizdir. Delili Allah-u Teâlâ’nın “bilmiyorsanız zikir ehline sorun” kavidir.”²²

Mesele: Mukallidin imanı sahih midir?

Kelam ehlinde “mukallidin imanın sıhhati” olarak meşhur olmuş olan bu meselenin çıkış noktası şu nazarlarıdır: İman şeksiz ve tereddütsüz tasdik ve ikrar gerektirir. Bu da ancak ilimle hâsıl olur. İlim delile dayanır. Taklit ise delile dayanmaz. Bunun için taklit ilim değildir. Şu halde imanın dayandığı tafsili delilleri bilmeyen imanda başkasına mukallittir. Şu halde imanı sahih olur mu? Bu hususta kendi aralarında ihti-

22. El-Fakihu Ve'l-Mutefakkih, 2/128. Daru'bni'l-Cevzi baskısı h.1417

laf vaki olmuştur. Ancak Ehl-i Sünnet için bu ihtilaflı bir mesele değildir. Yukarıda İmam İbni Cerir ve İmam Hatib el-Bağdadi (*rahimehumallah*)’ın sözlerinde geçtiği gibi taklit tevhidin aklen idraki zorunlu olan konularda ve dinde zarureten malum olan konularda caiz değildir. Ama bunun haricinde konularda taklit caizdir. Bunlar ister iman konuları olsun ister ahkâm konuları olsun.

İbnu Hazm (*rahimehullah*) şöyle der: “İslam ehli şöyle demiştir: Her kim Allah’tan başka ilah olmadığını ve Muhammed’in O’nun Rasûlü olduğunu ve getirdiği her şeyin hak olduğunu ve Muhammed’in dininden başka her dinden beri olduğunu kalbiyle şeksiz, şüphesiz itikat eder ve diliyle söylerse Müslüman, mü’mindir.”²³

Hafız en-Nevevi (*rahimehullah*) şöyle demiştir: “Muhakkik ulema ve seleften ve haleften cumhura göre şahadeti getiren mukallit de olsa gerçek mü’mindir. Çünkü Rasûlullah (*sallallahu aleyhi ve sellem*) getirdiği dinin tasdik edilmesiyle yetinmiştir. Delile dayanan bir marifet şart koşmamıştır. Bu gerçeği mütevatir ve kati ilimi oluşturacak derecede çok olan sahih hadisler belli etmişlerdir.”²⁴

Ve Necidli davet imamlarından Şeyh Eba Butayn (*rahimehullah*) şöyle demiştir: “Tevhidi ve İslam’ın rükünlerini delilleriyle bilmek her Müslümana farzdır. Bunda taklit caiz değildir. Ama delilleri bilmeyen âmkiye gelince. Rabb subhanehu’nun vahdaniyetine ve Muhammed (*sallallahu aleyhi ve sellem*)’in risaletine itikat ediyorsa ve ölümden sonra dirilişe ve cennete ve cehen-

23. El-Fısal, 4/29. Mektebetu’s-Selami’l-Alemiyye baskısı

24. Levamiu’l-Envari’l-Behiyye, 1/270. Basımevi ve basım tarihi belirtilmemiş

neme iman ediyorsa ve kabirlerde yapılan şu şirklerin batıl ve dalalet olduğunu itikat ediyorsa, bunları şek ve şüphesiz, kesin bir itikatla itikat ediyorsa o zaman itikat ettiklerini delillerle izah edemezse de müslümandır. Çünkü müslümanların gene-line delil telkin edilse de delilin ğaliben manasını anlamazlar.”²⁵

25. Ed-Dureru's-Seniyye, 5/347.Altıncı baskı h.1417

İkinci Kısım:

TEMEZHEB

TEMEZHEBİN İSTILAHTA MANASI

Yukarıda zikri geçtiği gibi lügatte temezheb, تَمَذَّهَبَ (temezhebe) fiilinin masdarıdır ve bir mezhebi edinmek, ona tabi olmak, onu izhar etmek manasına gelir.

Mesele: Mezheb nedir?

مَذْهَب (mezheb) lügatte ذَهَبَ (zehebe) fiilinin masdarı veya mekan ve zaman ismidir. Bu isim arabın dilinde iki manada gelir. Bir, güzellik ve parlaklık manasındadır. Bunun için arap altına ذَهَبٌ (zeheb) demiştir. Ve iki, geçmek, sürdürmek ve seyr etmek, gitmek manasındadır. Bunun için arap falanın görüşünü aldı manasında يَذْهَبُ فُلَانٌ إِلَى فَوَلٍ فُلَانٍ (yezhebu fulanun ila kavli fulan) der. Buna göre lügatte kişinin mezhebi sireti, izlediği yolu ve üzerinde seyrettiği (yani edindiği) görüşüdür.

İstilahı manasına gelince ulema lügavi manasından fazla uzaklaşmadan muhtelif yönleriyle tarif etmişlerdir. Kimisi kişinin mezhebi “doğruluğuna inandığı görüşüdür” demiştir. Kimisi “müçtehidin delillendirdiği görüşüdür” demiştir. Kimisi “müçtehidin görüşü ve onun mecrasında ona delalet edendir” demiştir. Kimisi “İmamın dediği veya ashabının tahriç ettikleri, imamın dediklerinden istinbat ettikleri” demiştir. Kimisi de “İmamın içtihatı hükümlerde vardığı görüş” olarak tarif etmiştir.

Buna göre mevcut tariflerden intikalen mezheb ıstılahen şöyle tarif edilebilir:

“Bir imamın içtihatı meselelerde görüşü ve bu imamın görüşünün mecrasında giden ashabının görüşleri.”

Bu tarifi ihtisarla şöyle izah edebiliriz:

Bir: **“İçtihatı meselelerde”** diyerek kati olan meseleler tariftten çıkmış olur. Zira bunlarda kimse görüş hakkına sahip değildir. Bilakis nassen sabit olanda içtihat caiz değildir. Şu halde bir imam ancak içtihata açık olan meselelerde mezheb sahibidir. Ama dinen sabit ve zaruri olan meseleler için mezheb denilmez. Yani mesela namaz, oruç, zekât ve benzeri sabit olan hükümler Ebu Hanife'nin mezhebinde farzdır denilmez. Bilakis bunlar ümmetin icma ettiği, sabit ve zarureten malum olan meselelerdir. Bunlar kimseye mahsus bir görüş değildir. Ama nazara açık içtihatı meselelerde Ebu Hanife'ye mahsus veya ashabına mahsus görüşleri olabilir. Bu Ebu Hanife (*rahimehullah*)'ın mezhebi olur. Mesela Ebu Hanife'nin mezhebine göre vitir namazı vaciptir demek gibi.

Şihabuddin el-Karrafî (*rahimehullah*) şöyle der: “Kırâzın cevazı, zekâtın, orucun ve benzerinin vucubiyeti icma edilmiş olan hükümlerdir. Bunlar gibisi herhangi bir mezhebe mahsus değildir. Bilakis bu meseleler ümmet-i Muhammed'in icma ettiği mezhebidir. “Bu Malik'in mezhebidir”, “bu Şafii'nin mezhebidir” sözü ancak onlara mahsus olan şeyler için söylenilir. Bunun için birisi günde beş vakit namaz Malik'in mezhebine göre vaciptir dese işiten bu sözden rahatsız olur ve asla kabul etmez. Ama “Malik'in mezhebinde ovalamak taharetin sıhha-

ti için vaciptir. Ebu Hanife'nin mezhebinde vitir vaciptir" denildiğinde yukarıdaki sözden farklı olduğunu elbette anlar. Falanın mezhebi denildiğinde kişi hemen sadece ona mahsus olanı anlar. Selefin ve halefin, mutekaddimin ve muteahhirin ittifak ettiğini değil."²⁶

İki: "Görüşü" diyerek bir imamın bir meselede mezhebi nass ve hüccet olmadığı bilakis şer'i nassa ve hüccete mevkuf ve muhtaç olduğu belirlenmektedir.

Üç: "İmamın görüşünün mecrasında giden ashabının görüşleri" diyerek de imamın istinbat kaidelerinden elde edilecek veya imamın sözlerinden tahriç edilmiş olan ashabın görüşleri de tarife girmiş olur.

Mezhebin ıstılahta tarifinden intikalen temezhebin ıstılahta manası da şöyledir:

Âmmi olmayanın muayyen bir imama usulde ve(ya) fîruda tabi olmasıdır, istinbat kaidelerinden ve sözlerinden tahriçte bulunmasıdır.

Bu tarifi şöyle izah edebiliriz:

Bir: "Âmmi olmayanın" diyerek âmmi tariften çıkar. Yani âmmnin mezhebi olmaz. Bilakis âmmnin mezhebi sual ettiği âlimin mezhebidir. Bu bahisteki tafsilat aşağıda gelecek inşa-
lah.

26. El-İhkamu Fi't-Temyizi Beyne'l-Fetava ve'l-Ahkam, 194,195. Daru'l-Beşairi'l-İslamiyye, ikinci baskı h.1416

İki: **“Muayyen bir imama”** derken imamdan maksud usulde ve fūruda tabileri olan müstakil müçtehittir. Ve muayyen derken maksud kişinin belirli bir müstakil müçtehide usulde ve(-ya) fūruda tabi olmasıdır.

Üç: **“Usulde ve(ya) fūruda”** diyerek mezhep imamına sadece usulünde tabi olan da veya sadece fer'i meselelerde görüşüne tabi olan da veya usulde ve fūruda da tabi olan tarife girmiştir. Mezheb ehlinin tabakaları aşağıda inşaallah gelecek.

Dört: **“İstinbat kaidelerinden”** sözünden maksut imamın belirlediği usuli kaidelerden istinbat ederek fetva verendir **“ve sözlerinden tahriçte bulunmasıdır”** sözünden maksut imamın mansus²⁷ sözünün mahrecini belirleyerek bunu fetvasına asıl kılarak istinbat eden müftüdür.

* * *

27. sözün imamdan olduğu gibi nakledildiği hali

TEMEZHEB İLE ALAKALI BAZI HÜKÜMLER

Birinci hüküm: Hakikatte her Müslüman mezheplidir.

Bu zorunlu bir durumdur çünkü her Müslümanın dininin teferruatını tafsili delilleriyle bilmesi mümkün değildir. Ama bu şer'i bir vecibe olduğundan ötürü bu konuda kifayeti oluşturacak miktarda ümmetin bir kısmı fer'i hükümleri tafsili delilleriyle bilmekle ve bunlara ulaşmak için lazım gelen sahih istinbat asılları, kaideleri ve zabıtları belirlemekle mükelleftir. Diğer kısım ise bu asılları ve kaideleri belirleyenlere uymakla mükelleftir.

Bu bağlamda müslümanlar icmalen iki kısımdır: Mezheb sahibi olanlar ve mezheb ehli olanlar.

Bir: Mezheb sahibi olanlar müstakil mutlak müçtehit olanlardır.

Mutlak müçtehit “hükümlerle alakalı Kur'an ve Sünnet'i bilir, hassını, âmminı, mücmelini, mübeyyenini, nasihini, mensuhunu, mutevatir sünneti ve diğerini, muttasili ve murseli, ravilerini hallerini, zayıfını ve sağlamını, Arab'ın dilini, lügatini ve nahivini, sahabe ulemasının ve sonrakilerin sözlerini, icmalarını ve ihtilaflarını ve değişik tür ve sınıflarıyla kıyası bilir.”²⁸

28. El-İnsafu Fi Beyanı Asbabı'l-İhtilaf, 79,80. Daru'n-Nefeis, üçüncü baskı h.1403

Müstakil mutlak müçtehidî diğerlerinden ayıran üç özelliği şunlardır:

“Bir: Fıkhın istinbat edildiği usul ve kavaid’te tasarruf me-
lekesine sahip olması. İki: Hadisleri ve eserleri toplayıp bun-
lardan hüküm çıkarması ve fıkha açması. Muhtelif olanları
toplayıp aralarında tercihe gitmesi ve muhtemel olanları be-
yan etmesi. Üç: İlk üç asırda cevabı verilmemiş olan fer’i mese-
leleri ferlendirmesi.”²⁹

İki: Mezheb ehli olanlar dört kısımdır:

Bir: Müntesip mutlak müçtehit.

İmam ed-Dihlevî (*rahimehullah*) şöyle der: “Er-Rafîi, en-Nevevî ve sayılmayacak kadar çok başkaları mutlak müçtehidin iki kı-
sım olduğunu tasrih etmişlerdir: Müstakil ve müntesip. Müs-
takilin diğerlerinden ayrıldığı vasıfları şu üçtür: Birincisi, içti-
hatının bina ettiği usulde tasarruf sahibi olması. İkincisi,
geçmişte verilmiş cevapların dayandığı ayetleri, hadisleri ve
eserleri incelemiş olması, mütearız delillerde tercihte bulun-
ması, muhtemel olanlarda racih olanı beyan etmesi ve bu delil-
lerde hükmün kaynağını açıklaması. Üçüncüsü, bu delillerden
istifade ederek evvelkilerin cevaplandırmadıkları meseleler
hakkında görüş sahibi olması. Müntesip mutlak müçtehide
gelince, o hocasının usulüne bağlıdır ve delilleri incelerken ve
mahreçlerini açıklarken hocasının sözlerine çok başvurur. Bu-
nunla beraber hükümleri delilleriyle ispat etmek ister ve mese-
leleri delillerinden istinbat etmeye muktedirdir.”³⁰

29. El-İnsafu Fi Beyanı Asbabi'l-İhtilaf, 80,81. Daru'n-Nefeis, üçüncü baskı h.1403

30. İqdu'l-Cid Fi Ahkami'l-İçtihatî Ve't-Taklit, 5. Maktaba al-Aşrafiye baskısı

Müntesip mutlak müçtehidin muayyen mezhebe intisapı iki halde olabilir.

Ya mezhebe intisapı aslı itibariyledir, yani ilmi tahsilini o mezhepte başlamıştır ve bunun için mezhep imamının istinbat üslubunu icra eder ama imamıyla içtihatında uygun düştüğü gibi ona muhalefetleri de az değildir.

Veya mezhebe İntisapıyla beraber mezhepler arası tercih kudretine sahip olan telif ehliendir. Bu her ne kadar ilkinden bir derece düşük olsa da ana meseleleri tafsili delilleriyle bilir, içtihatı meselelere de delilleriyle vakıftır, mezhepte güçlü, zayıf görüşleri bilir ve bu görüşlerin mahreçlerini inceleyebilir, açıklayabilir ve delile arz ederek tercihe muktedirdir.

İki: Mezhebte mukayyed müçtehit. Tahriç ehli.

“Müstakil ve müntesip mutlak müçtehitten sonra mezhepte müçtehit gelir. O imamından nassen gelmiş olanlarda imamına mukallittir. Bununla beraber imamının kaidelerini ve mezhebini neye bina ettiğini iyi bilir. Bunun için imamından nass sabit olmayan hâdiselerde imamının sözlerden tahriç ederek mezhebine uygun içtihat eder.”³¹

Üç: Mezheb dâhili tercih ehli ulema.

“Sonra fetvada müçtehit gelir. O imamının mezhebinde derin ilim sahibidir. Mezhebin görüşleri ve mezhep ashabının tevcihatları arasında tercihe mütemekkindir.”³²

31. İqdu'l-Cid Fi Ahkamı'l-İçtihatı Ve't-Taklit, 5. Maktaba al-Aşrafiye baskısı

32. İqdu'l-Cid Fi Ahkamı'l-İçtihatı Ve't-Taklit, 5. Maktaba al-Aşrafiye baskısı

Dört: İlim talebesi.

Ne tam âmmidir ve ne de tam müçtehitir. İkisi arasındadır. Sahip olduğu ilmin derecesine göre ya ona daha yakındır veya diğerine veya kısmen ona ve kısmen diğerine.

Beş: Âmmi.

Âmmi olan müslüman saf mukallittir. Mezhebi olmaz. Bununla beraber hakkında inşallah aşağıda zikri gelecek bazı ayrıntılar vardır.

İkinci hüküm: Temezheb mutlak müçtehit hariç her müslüman için gereklidir

Bu söz doğru olmasıyla beraber birkaç yönden izaha muhtaçtır.

Birincisi, buradaki gereklilik şer'an sabit olan bir gereklilik değildir. Bilakis vakıa şartlarının sağladığı bir gerekliliktir. Zira Allah (*azze ve celle*) ve Rasûlü (*sallallahu aleyhi ve sellem*)'in vacip kıldıklarından gayrisi vacip değildir. Ve ne Allah (*azze ve celle*) ve ne Rasûlü (*sallallahu aleyhi ve sellem*) ümmetten bir kişinin görüşünü mezhep edinmeyi ve onu dinde taklit etmeyi emretmiştir. Ancak zamanla usuli ihtilafların çoğalması, tafsilatında genişlemesi ve derinleşmesi ve bunun için görüşlerin çoğalması sebebiyle vakıada gerekli oldu. Aksi takdirde âmminin dini karmakarışık, ihtilaflarla dolu ve belki her defasında bir önceki ameline zıt veya hatta mütenakız amellerle dolu olabilir. Bu sebepten dininde fitneye düşebilir. Bunun için bir mezhebe

bağlı kalması onun için eslemdir³³ ama şer'an zorunlu değildir.

İkincisi, Âmmi müslümanın mezhep edinmesi hakiki değildir. Çünkü âmmi nazar ve istidlal ehlerinden değildir. Onun mezhebi yaygın ve herkesçe malum olan meselelerde yaşadığı toplulukta ittiba edilen mezheptir veya az ve nadir vaki olan meselelerde fetva veya hüküm sorduğu âlimin mezhebidir. Mevcut kaviller arasında racih olan budur.

İmam ibni Kayyım (*rahimehullah*) şöyle der: “Âmmi, mezhep edinse dahi mezhebi olmaz çünkü ancak bir tür de olsa nazar ve istidlal sahibi olanın ve seviyesine göre mezhebinde basiret sahibi olanın mezhebi olur. Veya o mezhebe göre fer'i meselelerin işlendiği kitaplar okumuştur ve imamının fetvalarını ve görüşlerini biliyordur. Böylesinin mezhebi olur. Ama böyle bir ehliyeti olmayıp da ben Şafiyim veya Hanbeliyim veya başkasıyım diyen sırf bu sözüyle böyle olmaz. Ben Şafiyim veya Malikiyim veya Hanefiyim diyen biri söz konusu imama tabi olduğunu, onun yolunu izlediğini iddia ediyor. Bu ise ancak ilimde, marifede ve istidlalde onun yolunu izliyorsa doğru olur. Ama imamın sülûkünden, ilminden ve yolundan çokça uzak ve cahil olanın böyle bir iddiası nasıl sahih olur?”³⁴

Bazı ulemaya göre âmminin muayyen bir mezhebe intisap etmesi sahihtir. Ya cevazen veya vucuben. İlki ekserin görüşü ve ikincisi hususen muteahhir usulcülerin görüşüdür.

Üçüncüsü, mutlak müçtehit ve âmmi haricinde diğer sınıflar hakiki mezhep ehlidirler. İlmi durumlarına göre mezhepte

33. yani daha sağlıklıdır.

34. İlamu'l-Muvakkiin, 2/492. Daru'l-Hadis baskısı h.1425

durum sahibi olurlar.

Mesele: İlim tahsili için beldenin mezhebi zorunlu mudur?

Şer'an değil lakin vakıa budur. Çünkü ancak mevcut mezhep vesilesiyle dinini öğrenmesi ve tatbik etmesi mümkündür. Sahabe döneminden bugüne kadar ilim almanın âdeti bu olmuştur. Yukarıda geçtiği gibi şer'i delilleri tayin etmek, tertip etmek, mahallinde işletmek ve olmayanı olana kıyas etmek müçtehidin işidir. İlim talebesi ise henüz içtihat edevatına sahip değildir. Bunun için beldesinde mevcut mezheb veya mezheplerden birine ittiba etme zorundadır. Zamanıyla ilmi olgunluğu artar ve içtihat melekesi güçlenirse içtihat mertebelerine yükselebilir.

Mesele: İlim talebesi dört mezhepten birine uyma mecburiyetinde midir?

İlim talebesi dört mezhepten birine uyma zorunluluğunda değildir. Evet, eslemdir. Lakin zorunlu değildir. Bu şüphenin bina ettiği fikir şudur: Dört imamın haricinde müçtehit imamların mezhepleri zabt edilmemiş ve tetkik edilmemiştir. Bunun için onlardan nakledilmiş nassların zahirine itibar edemeyiz çünkü zahirinden gayrisini kast etmiş olabilirler. Nitekim başka nassların veya talebelerinin sözleriyle asıl nassın zahirinden gayrisini murad etmiş olmaları çok varit olmuştur. Ama dört imamda durum böyle değildir. Çünkü nazar ve istidlalleri mesnet olan usulleri ve fer'i meselelerde görüşleri belirlenmiş ve kendilerinden nakledilen nasslarda neyi murad ettikleri tahrir edilmiştir.

Bu şüphenin cevabı: Muhakkak ki dört mezhebe ilim ehli çok hizmet etmiştir. Ve dört imamın görüşleri tahrir edilmiştir. Ama bu diğer imamların da sözlerinin yeterince tetkik edilmediğini ve zapt edilmediğini göstermez. Bilakis bu ümmetin âlimleri Ebu Hanife, Malik, eş-Şafii ve Ahmed (*rahimehumullah*)'ın görüşlerini naklettikleri gibi İshak, el-Evzai, el-Leys ve es-Sevri ve diğerlerin (*rahimehumullah*)'ın görüşlerini de nakletmişlerdir. Özellikle fetvayla meşhur olanların ve kendi zamanlarda ittiba edilen mezhepleri olanların sözleri birden çok sahih senetlerle sabit olması, ulemanın nakillerinde ve istişhatlarında çok ve yaygın varit olması ve bazı ulema tarafından tedris ve tektik edilmiş olması, usulleri istihraç edilmiş ve ferleri tespit edilmiş olması bu imamların mezhebinin kendisine nispet edilenin olduğunu ispat eder. Dolayısıyla dört imamın haricinde diğer imamların da görüşleri içtihata dayanak ve ilim tahsiline kaynak olabilir. Evet!. Dört mezhebe ulema çok hizmet etmiştir ve bunun için usuli ve fer'i meseleleri dört mezhepten biri üzerinden öğrenmek kolay ve intizamlı olur. Ancak ilim tahsilinin dört mezheple tahdid edilmesi ve bu mezheplerden birine ittiba edilmesi şer'i bir zorunluluk değildir.

Üçüncü hüküm: Âmmi'nin mezhebi soru sorduğu âlimin mezhebidir.

Âmmi olan Müslümanın mezhebi “çok vaki olan meselelerde anne babasından, belde ehlinden ve çevresinden, beldesinde uyulan mezhebe göre, duyduğudur. Nadiren vaki olan meselelerde fetva sorduğu âlimin fetvasıdır ve mahkemelik işlerde kadının hükmüdür.”³⁵

35. El-İnsafu Fi Beyani Asbabî'l-İhtilaf, 104. Daru'n-Nefeis, üçüncü baskı h.1403

Mesele: Âmmi muayyen bir mezhebe intisap etmesi gerekir mi?

Yukarıda denildiği gibi âmminin muayyen bir mezhebe intisapı aslen sahih değildir. Bilakis beldesinde var olan veya içinde bulunduğu topluluğun bağlı olduğu mezhebi taklit eder. Nadiren vaki olan ve hususi fetvaya veya hükme muhtaç olan meselelerde âmminin üzerine gerekli olan Kur'an ve Sünnet'e ittibas, takvası ve samimiyetiyle ilahi iradeye isabet edebilecek âlimden sormak için mümkün olduğu kadar uğraşması ve böyle zannettiğinden fetva sormasıdır.

İmam ibnu Abdi'l-Berr (*rahimehullah*) şöyle diyor: "Takliti tasvip edene şöyle sorulur: Selef taklit etmezdi. Sen taklit ederek niye selefte muhalefet ediyorsun? "Çünkü Allah (*celle celeluhu*)'nun Kitab'ını tefsir edebilecek ilmim yoktur ve Rasûlünün Sünnetini de ihşa³⁶ etmiş değilim. Ama kendisini taklit ettiğim bunları biliyor. Bunun için benden daha âlim olanı taklit ederim" diye cevap verirse ona şöyle denilir: "Evet! Ulema Kitab'ın bir tefsirinde veya bir Sünnet'te icma ederlerse veya bir görüşte icma ederlerse o zaman o şüphesiz haktır. Ancak senin onlardan bazılarını taklit ettiğin konularda ihtilaf etmişlerdir. Pekâlâ senin ulemanın arasından bazılarını taklit etmendeki hüccetin nedir? Nitekim hepsi âlimdir. Ve belki senin terk ettiğin mezhebine uyduğundan daha âlimdir." "Onu taklit ettim çünkü doğru olduğunu biliyorum" derse ona "doğruluğunu Kitab'tan, Sünnet'ten veya İcma'dan bir delille mi bildin?" denilir. Evet derse takliti kendisi iptal etmiş olur ve iddia ettiği delil kendisinden istenilir. Ama "onu taklit ettim çünkü

36. yani hepsini bilip zaptetmiş değilim

benden daha âlimdir” derse ona “şayet onu taklit etmenin sebebi senden daha âlim olması ise o zaman senden daha âlim olan herkesi taklit et. Senden daha âlim olanların sayısı çoktur. Niye sadece birini taklit ediyorsun?” denilir. Eğer “onu taklit ediyorum çünkü o insanların en âlimidir” derse ona “o zaman o sahabeden de mi daha âlimdir?” denilir. Bu sözün çirkinliği için bu yeterlidir.”³⁷

Mesele: Âmmi dört mezhepten birini taklit etmek zorunda mıdır?

Daha evvel geçtiği gibi âmminin herhangi bir mezhebe intisapı sahih değildir. Pekâlâ, bir mezhebe bağlı kalıp onu her daim taklit etmesi caiz mi? Elbette hayır! Zira neye göre mezhepler arasında muayyen bir mezhebi tercih edip taklit ediyor? Ve neye göre tercih ettiği mezhebin görüşünü diğer mezhebin görüşünü taklit edilmeye daha uygun görüyor?

İmam İbnu'l-Kayyim (*rahimehullah*) şöyle diyor: “Hiç kimseye ümmetten bir kişinin mezhebine uyması, onun bütün görüşlerini alması ve ondan başka herkesin görüşlerini terk etmesi lazım gelmez. Bu ümmette ortaya çıkan çirkin bir bidattir. İmamlardan kimse bunu söylememiştir. Bundan daha çirkinini âlimlerden bir âlimin mezhebine iltizam edilmesi gerekir sözüdür. Ve bu sözden daha da çirkinini dört mezhepten birine iltizam edilmesi gerekir sözüdür. Bu ne acayip bir iş! Rasûlullah (*sallallahu aleyhi ve sellem*)’in sahabesinin mezhepleri öldü, tabiinin mezhepleri öldü, tebe-i tabiinin ve diğer imamların mezhepleri öldü, hepsi atıl oldular ve tüm ümmetin fakihleri arasında sadece dört kişinin mezhepleri hak olarak baki kaldı.

37. Camiu Beyani'l-İlmi Ve Fadlih, 379,380. Muessessetu'r-Risale, birinci baskı h.1436

İmamlardan biri olsun böyle bir şey söylemiş mi veya buna çağırılmış mı veya sözü buna delalet ediyor mu? Allah ve Rasûlünün sahabeye, tabiine ve tebei tabiine emrettiğini sonrakilere de emretmiştir. Emir ayındır ve değişmez. Değişen kudret, acizlik, zaman, mekân ve hal itibariyle emrin keyfiyeti ve durumudur. Ve bu durum da yine Allah ve Rasûlünün emrine tabi olur.”³⁸

Âmmiye temezhebi vacip görenler iddialarını bazı delillerle destekliyorlar. Gerçek şu ki bu delillerin arasında iki güçlü şüpheleri vardır:

Birincisi: Âmmi bir mezhebe bağlı kalması lazım ki hevasına uyarak mezheplerdeki ruhsatları kendine mezhep edinmesin. Cevazları bazı mezheplerden alıp yasakları bazı mezheplere göre terk etmesin. Şüphesiz bu durum onun dinini ifsat eder ve ona dünyevi ve uhrevi zarar verir.

İkincisi: Mezhebe bağlılık insanların ibadet, muamelat ve muaşeretlerini zapt eder ve düzene sokar. Ama bir bu âlimin görüşüne göre bir o âlimin görüşüne göre amel ederse ihtilafı, zıt ve belki mütenakız amelleri olacak. Bu durum onu fitneye düşürebilir ve dinini ifsat edebilir.

Bu şüphelere şöyle cevap vermek mümkündür:

Bir: Bahsedilen durum ilk asırlarda da mevcuttu ama ne sahabe, ne tabiin, ne tebei tabiin ve ne de onlardan sonra meşhur imamlar insanları muayyen bir mezhebe bağlılığa ilzam etmişlerdir.

38. İlamu'l-Muvakkiin, 2/492. Daru'l-Hadis baskısı h.1425

İki: İlk asırlarda her meselede tek bir kişiyle yetinmenin ve ona bağlı kalmanın gerekliliği bir imamdan dahi olsun sabit olmamıştır. Bunun için ibni Hazm, ibni Teymiyye ve ibni Kayyim (*rahimehumullah*) her daim bir müftünün görüşlerine bağlı kalmanın caiz olmayışında ilk asırların icmasını nakletmişlerdir.

Üç: Müslümanları dört mezhebe ilzam etmenin şer'i bir delili yoktur.

Dört: Müslümanın heva ve heveslerine göre fetva aramadığı ve mezheplerin ruhsatlarını mezhep edinmediği sürece mezhepsizlik sebebiyle dininde fesada düşmesi gerçeklerden uzaktır. Zira âmmi bir bu bir o müftüden fetva sormaz. Bilakis beldesinde veya topluluğunda fetvayla malum olandan ve kendisinin de itibar ettiğinden sorar. Ancak bazı nadir durumlarda aslen fetva sorduğu âlime ulaşamadığı durumda gayrisinden sorar ve bununla üzerine vacip olanı yapmış olur. Şayet ikinci müftünün fetvası ilkinden farklı olsa da onu taklit etmesi ve akabinde ameli sahih olur. Çünkü üzerine vacip olanı yapmış olur. Bundan sonra ya ikinci müftüye fetva sormaya devam edecektir veya ilk müftüye ulaşması mümkün ise ona dönecektir ve farklı fetvayı soracaktır. O da fetvayı kendisine izah edecektir.

Mesele: Âmmi bağlı olduğu mezhepten gayri bir mezhebi taklit edebilir mi?

Yukarıda geçtiği gibi âmminin aslen mezhebi olmamasıyla beraber vakıa itibariyle muayyen bir mezhebi taklit etmesi eslemdir. Bu manada esas olarak muayyen bir mezhebi taklit

ederse ve diğer bir mezhebin görüşü dayandığı delil açısından sıhhati kendisine belli olmuşsa taklit etmesine bir mani yoktur. Bu durum onu aslen taklit ettiği mezhepten çıkarmış da olmaz.

İbnu's-Salah (*rahimehullah*) şöyle diyor: “Şafilardan biri mezhebine muhalif bir hadis bulursa bakar, eğer kendisinde içtihat aletleri tekâmül etmişse, ya mutlak veya o bapta veya o meselede, bu durumda mezhepten ayrılıp hadisle amel edebilir. Ama tekamül etmemiş ve hadise muhalefet etmek de istemiyorsa, araştırmış ve hadise muhalefeti izah eden bir cevapta bulamamışsa o zaman o hadisle amel etmiş bir imam var mı diye bakar. Eğer o hadisle bir imam amel etmişse o zaman onu taklit edip hadisle amel edebilir. Bu durum imamının mezhebini bu meselede terk etmiş olmasına mazeret olur.”³⁹

Mesele: Âmmi’ye intisap ettiği mezhebin görüşüne muhalif hadis ulaştığında hadisle amel edebilir mi?

Allah (*azze ve celle*) her Müslüman’a sadece Rasûlullah (*sallallahu aleyhi ve sellem*)’e itaat etmeyi mutlak emretmiştir. Onun dışında hiçbir beşere mutlak itaati emretmemiştir. Bundan ötürü kendi zannına göre sabit olan bir hadis kendisine ulaştığında onunla amel etmesi vacip olur.

İmam eş-Şafii (*rahimehullah*) şöyle diyor: “Allah, Rasûlüne itaat edilmesinin kesin emri olduğunu ve hiç kimse için Rasûlullah’ın emri olarak bildiğine muhalefet etmeyi mazeret kabul etmediğini, kesinlikle beyan etmiştir.”⁴⁰

39. Edebu'l-Mufti Ve'l-Mustefti, 58,59. Mektebetu'l-Ulumi Ve'l-Hikem, birinci baskı h.1407

40. Er-Risale, 82. Daru'n-Nefeis, ikinci baskı h.1431

Bunun için ulema âmminin kendisine ulaşmış olduğu hadisin zahiriyle amel ederek mezhebin görüşüne muhalefet etmesini mazeret olarak kabul etmişlerdir.

İbni Nuceym (*rahimehulah*) şöyle der: “Birisi hacamat yaptırsa veya gıybet yapsa ve bu onun orucunu bozduğunu zannederek yemek yese kefaret üzerine gerekli olur eğer bir fakihe sormadıysa veya kendisine haber ulaşmadıysa. Çünkü bu sadece cehalettir ve bu mevzularda cehalet Daru’l-İslam’da mazeret olmaz. Ama bir fakihden sormuşsa kendisine kefaret lazım gelmez çünkü âmmiye vacip olan fetvasına itimat ettiği bir âlimi taklit etmektir. Bundan ötürü velev ki müftü hatalı fetva vermiş olsa dahi onu taklit eden âmmi yaptığında mazeretli olur. Şayet fakihe sormamış ama kendisine Rasûlullah (*sallallahu aleyhi ve sellem*)’in **“Hacamat yapan ve yaptıranın da orucu bozulur”** haberi ve **“Gıybet oruçlunun orucunu bozar”** haberi ulaşmışsa ve ne nesh olup olmadığını ve ne tevilini bilse kendisine kefaret gerekli olmaz. Çünkü hadisin zahiri ikisinde (Ebu Hanife ve Muhammed) ameli vacip kılıyor. Ebu Yusuf’un hilafına. Çünkü ona göre âmmi nasih ve mensuhu bilmediği için hadisle amel edemez. Veya eğer kadına şehvetle dokunur veya öperse ve bundan ötürü orucunun bozulduğunu zannederek yemek yese kefaret lazım olur eğer bir fakihe sorup o da böyle fetva vermediyse veya ona bununla alakalı bir haber ulaşmadıysa... Bundan şunu anlıyoruz ki âmmi bir mezheple mukayyet değildir. Onun mezhebi fetva sorduğu müftünün mezhebidir.”⁴¹

41. El-Bahru’r-Raik, 2/315,316. Daru’l-Marife baskısı

Ancak hadiste marife sahibi olmadığı için hadisin senedine veya metnine isabet etmiş illetlerin varlığını nefyedemeyeceği gibi ulema indinde amel edilmiş bir hadis olup olmadığını da belirleyemeyeceğinden ötürü hadisin hakikatini ulemaya sor-
ma mecburiyetindedir.

Buna göre bir yönden hadisle amel etmekle mükelleftir ve diğer bir yönden hadisle amel edebilmek için önce ulemaya sormakla mükelleftir. Bunun için bir âlime sual etmeye imkân ve vakit varsa önce sual etmeli ve cevaba göre amel etmelidir. Ama âlime sual etmeye imkân veya vakit olmazsa hadisle amel etmesi gerekir sonra imkân veya vakit bulduğunda sual etmesi gerekir.

Mesele: Âmmi sahih içtihat ehline ulaşamazsa ne yapar?

İmam İbnu'l-Kayyım (*rahimehullah*) şöyle diyor: “Âmmi'nin başına bir şey gelir ve hükmünü sorabileceği kimseye ulaşamazsa ne yapmalıdır? Bu mevzuda ulema iki yol izlemiştir: Birilerine göre durumu şeriat öncesi olanın durumuyla aynıdır. Çünkü o da kendisini irşat edecekten yoksundur. Sonra aralarındaki ihtilafa göre kendisine ya yasak veya mubah olur veya tevakkuf etmelidir. Diğerlerine göre hali mütearız delillerle karşı karşıya olan müçtehidin hali gibi değerlendirilir. Buna göre aralarındaki ihtilafa göre ya kolay olanı veya ağır olanı seçmeli. Veya da muhayyerdir. Ama mevzuda doğru olan gücü yettiği kadar Allah'tan korkması gerektiğidir ve hakkı araştırmasıdır. Allah (*subhanehu ve teâlâ*) hakkı gösteren birçok emareler var etmiştir. Sevdiğiyle buğz ettiklerini aynı kılmamıştır ki insan Allah (*subhanehu ve teâlâ*)'nın sevdiğiyle sevmediğini birbirin-

den ayırt edebilsin. Selim fitrat muhakkak hakka meyillidir. Ondan etkilenir. Bundan ötürü onu hakka çekecek olan emarelerle muhakkak karşılaşacaktır. Velew ki bu emareler sadece rüya veya ilham da olsa. Ama farz edelim bu emarelerin hiçbiri hakkında bulunmuyor o zaman o başına gelen muayyen durum için kendisinden teklif düşer ve o muayyen duruma nispeten kendisine davet ulaşmamış olan bir kişi gibi kabul edilir. Lakin diğer mevzularda mükelleftir. Nitekim hükümler ilmi temekküne ve kudrete göre değişkendirler. Allah-u Alem.”⁴²

**Bu muhtasar risalenin sonudur.
Allah’a hamd olsun ve Rasûlüne salât ve selam olsun.**

42. İlamu’l-Muvakkiin, 2/460. Daru’l-Hadis baskısı h.1425